

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Становлення ринкових форм господарювання породило в українському суспільстві низку проблем – безробіття, малозабезпеченість, ріст злочинності, людей з особливими потребами, кризу моральних засад значної частини населення. Тому що у зв'язку із зростанням матеріальних і духовних потреб людини у процесі суспільного розподілу праці, соціальна робота виокремилась у самостійну професійну діяльність. Важливою складовою розв'язання гострих соціальних проблем є професійна підготовка фахівців для сфери соціальних послуг, які б могли надавати кваліфіковану допомогу із суспільної адаптації, реабілітації та самореалізації особистості. Ефективність досягнення мети у професійній діяльності потребує, в першу чергу, розвитку особистості самого соціального працівника. А тому – становлення даної діяльності супроводжувалося формуванням професійно-особистісної структури її суб'єкта – фахівця соціальної роботи.

Ключові слова: *безробіття; малозабезпеченість; суспільна адаптація; соціальна реабілітація.*

Постановка проблеми та її актуальність. Проблема соціальної роботи як феномена цивілізованої освіти постала досить гостро, і цей факт важко заперечити. Практика показує, що досить тривалий час діяльність у соціальній сфері здійснювали люди різних професій, які були водночас представниками різних соціальних інститутів: медичних, культурних, освітніх, правоохоронних, а також органів соціального забезпечення. Всі вони «підключалися» про людину, але кожен провадив свою політику, а не політику соціального захисту та соціальної підтримки, допомоги людині на державному рівні.

Початок професійної підготовки кадрів соціальної сфери співпав з періодом реформування системи професійної соціальної освіти. А на зміну парадигмі «соціальне замовлення – підготовка спеціаліста» прийшла нова – «соціальні потреби – соціально-освітні послуги».

Соціальну освіту науковці розуміють як професійну підготовку спеціалістів до роботи в соціальній сфері, яка включає всі види професійної освіти: початкову, середню, вищу, після вузівську освіту, а також курсову підготовку та перепідготовку фахівців.

Соціальна робота, як вид професійної діяльності в Україні забезпечена нормативними документами, серед яких основними є Закони України «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу», «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю».

Як показують практика і дослідження останніх років – освіта бере на себе одночасно і функцію соціалізації особистості, включаючи її в широкі соціальні зв'язки і відносини. При цьому дослідники зазначають, що традиційна академічна освіта, яка схильна до однобічного інтелектуалізму, поступово змінюється якісно новою освітньою системою, здатною моделювати соціальну практику в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійної підготовки фахівців соціальної сфери висвітлені у роботах багатьох вітчизняних дослідників: особливості формування фахівців у системі вищої освіти розглянуті в роботах О. Дубасенюк, І. Звереві, Л. Міщик, А. Капської, І. Козубовської, О. Карпенко, В. Поліщук; специфіка підготовки до виконання певних професійних функцій висвітлена у працях Г. Локаревої, С. Пащенко, А. Первушиної; до роботи з різними категоріями клієнтів – Ю. Мацкевич, Л. Пундик, С. Харченко; зарубіжний досвід професійної підготовки соціальних працівників – у роботах Л. Вінникової, Н. Гайдук, С. Когут, А. Кулікової, Г. Лещук, Н. Микитенко, О. Пічкарь, О. Пришляк, Н. Собчак, В. Тищенко та інших.

Історичні аспекти професійної підготовки соціальних працівників, а також сучасного стану такої підготовки у країнах Північної Америки та Європи розглядали В. Поліщук, Н. Собак, Н. Гайдук та ін.

Серед українських науковців питання теоретичної бази соціальної роботи розглядали М. Лукашевич, І. Мигович, В. Полтавець, Г. Попович, І. Грига.

Роль дистанційного навчання у процесі підготовки соціальних працівників у таких високорозвинених країнах як Великобританія та США, а також перспективи розвитку цієї форми навчання в Україні обґрунтували І. Козубовська, В. Сагарда, О. Пічкара, А. Капська, О. Безпалько, Р. Вайнола.

Мета роботи полягає у вивченні психолого-педагогічних інноваційних технологій, які забезпечують підготовку соціальних працівників на професійному рівні, допомагають розкрити потенціал та створити підґрунтя для подальшої професійної діяльності в соціальній сфері.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ефективність досягнення мети у професійній діяльності потребує, в першу чергу, розвитку особистості самого соціального працівника. Тому що у зв'язку із зростанням матеріальних і духовних потреб людини у процесі суспільного розподілу праці, соціальна робота виокремилась у самостійну професійну діяльність. А тому – становлення даної діяльності супроводжувалося формуванням професійно-особистісної структури її суб'єкта – фахівця соціальної роботи.

Як зазначає В. Поліщук, професійна підготовка соціальних працівників – це процес і результат оволодіння цінностями соціальної та соціально-педагогічної діяльності, професійно необхідними знаннями, вміннями й навичками, формування професійно важливих особистісних якостей, які є основою готовності до професійної соціальної та соціально-педагогічної діяльності. На думку Є. Холостової, підготовка фахівців з соціальної роботи – це форми та рівні професійної освіти основної категорії спеціалістів в галузі соціальної роботи.

Мета професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах України полягає у створенні оптимального освітньо-виховного простору для професійно-особистісного формування майбутнього фахівця, забезпечення пролонгованої діагностики з метою визначення відповідності рівня професійної підготовки освітньо-кваліфікаційним стандартам, визначення спеціалізації і майбутнього місця роботи.

Компоненти професійної підготовки соціальних працівників:

1. Змістовий компонент. Відображає зміст професійної підготовки соціальних працівників. Зумовлюється цінностями й суттю соціальної діяльності, загальною метою професійної підготовки в умовах неперервної освіти, конкретними цілями й завданнями структурних компонентів, а також рівнем розвитку теорії і практики соціально-педагогічної діяльності, вимогами споживачів соціальних послуг.

2. Діяльнісний компонент. Забезпечує підготовку майбутніх соціальних працівників до виконання соціальної діяльності на професійному рівні в професійно спрямованому середовищі. Це можливо за умови оптимального поєднання теоретичного й практичного компонентів професійної підготовки; залучення студентів до вирішення проблем, завдань соціальної діяльності.

3. Функціональний компонент. Зумовлений необхідністю підготовки майбутніх фахівців до компетентного виконання завдань, функцій і ролей.

4. Технологічний компонент. В умовах неперервної освіти технологічний компонент професійної підготовки соціальних працівників полягає у виборі оптимальних технологій допрофесійної, професійної і післядипломної освіти через вибір змісту, форм, методів підготовки, моделей навчання. Саме це сприяє актуалізації мотиваційних компонентів процесу професійного самовизначення, професійного формування, професійного росту й удосконалення. Цей компонент є визначальним у виборі спеціалізації й оволодінні технологіями соціально-педагогічної діяльності.

5. Організаційно-управлінський компонент. Полягає у визначенні державного стандарту професійної підготовки соціальних працівників різного освітньо-кваліфікаційного рівня. А також у розробці нормативних документів, які визначають основу стандартів (ОПП, навчальні плани, програми, підручники, посібники), та інших документів, які забезпечують регламентування і стандартизацію процесу професійної підготовки (положення про атестацію, акредитацію і ліцензування навчальних закладів; про підвищення кваліфікації і перепідготовку педагогічних кадрів; про державну атестацію та ін.).

6. Нормативно-правовий компонент. Базується на нормативно-законодавчій основі й передбачає створення й забезпечення правового поля для діяльності навчальним закладам різних рівнів акредитації і форм власності та їх підрозділам, які здійснюють підготовку соціальних працівників.

7. Професійно-особистісний компонент. Зумовлений тим, що суб'єктом соціальної й соціально-педагогічної діяльності мають бути властиві професійно-особистісні якості, що відповідають загально прийнятим у світовому співтоваристві професійним цінностям. Тобто, можна сказати, що даний компонент бере за мету приділення значної уваги питанням формування професійно зумовлених особистісних якостей у процесі фахової підготовки соціальних працівників.

8. Моніторингово-корекційний компонент. Виявляється у моніторингу досягнутих результатів, зіставленні їх з метою функціонування як системи в цілому, так і окремих структурних компонентів і внесення, у разі потреби, відповідних коректив у їх діяльність. В аналізі якості освіти, основними показниками якої є відповідність рівня професійної підготовки соціальних працівників вимогам державного стандарту, споживачів соціально-педагогічних послуг і споживачів освітніх послуг.

Процес підготовки соціальних працівників – навчання у вищому навчальному закладі повинен носити особистісно-орієнтований характер,

адже соціальний працівник – не тільки теоретично підготовлений фахівець, а й психологічно вмотивований для подальшої роботи в соціальній сфері. Концепція особистісно-орієнтованого навчання включає такі основні положення: найвищою цінністю в освітньому процесі є студент з його потребами, інтересами, можливостями і здібностями до навчання; талановитий, досвідчений, компетентний викладач відповідних дисциплін та можливість практичного досвіду у відповідних організаціях та установах соціальної сфери.

Пріоритетними цілями особистісно-орієнтованого навчання є: розвиток особистості студента, його неповторної індивідуальності, творчих можливостей, мислення, загальної освіченості; формування і розвиток особистості студента можливий лише через його активну творчу діяльність у спеціально організованому навчальному середовищі; особистісно-орієнтоване навчання повинно спиратися на врахування суб'єктивного досвіду студента.

Іншими словами метою і результатом особистісно-орієнтованого навчання в соціальній сфері повинна бути молода людина, яка є компетентною особистістю в даній галузі знання, а відтак, здатна не тільки адаптуватися до вимог сучасного суспільства і ринку праці, бути конкуренто спроможною а й особистісно та професійно реалізуватися упродовж життя.

Психологічне забезпечення професійної підготовки майбутнього спеціаліста соціальної роботи, передбачає:

1) дотримання загальних психолого-педагогічних умов, найбільш сприятливих для особистісного розвитку кожного студента на всіх етапах становлення особистості (М. В. Удовенко);

2) комплекс заходів, що є спрямованими на виховання психологічної культури майбутнього фахівця соціальної сфери (Зверева, 2004);

3) розвиток психологічної культури викладацького складу, оптимізацію міжособистісних взаємин у системі «студент – викладач» (В. І. Юрченко);

4) стратегію ліберального навчання, або так званий «особистісно центричний тип навчання» (К. Роджерс);

5) соціально-психологічний супровід студента на всіх етапах навчально-виховного процесу;

6) функціонування у ЗВО психологічної служби (Ф. З. Вільданова, Н. В. Чепелєва);

7) наставницький або кураторський супровід першокурсників з метою полегшення адаптаційного процесу до умов навчання;

8) психологічне консультування всіх учасників навчально-виховного процесу;

9) формування психологічної готовності майбутнього соціального працівника до активно спрямованої професійної практики (Сафронова, 2002).

Процес навчання реалізується взаємодією викладача (викладання) і студента (учіння). Викладач використовує інноваційні технології, які допомагають студентам засвоїти навчальний матеріал, сприяє активізації навчального процесу, студент сприймає, осмислює, запам'ятовує цей матеріал. Технологія при цьому виступає як упорядкована взаємодія. Це дозволяє зробити висновок про те, що під технологією навчання слід розуміти спосіб упорядкованої, взаємозв'язаної діяльності викладача і студентів, спрямованої на розв'язання завдань навчання.

Метод навчання має дві складові частини: об'єктивну і суб'єктивну. Об'єктивна частина методу обумовлена тими постійними положеннями, які обов'язково присутні в будь-якому методі, незалежно від того, який викладач його використовує. У ній відображені найзагальніші вимоги законів і закономірностей, принципів і правил, а також мета, ціль, завдання, зміст, форми навчальної діяльності. Суб'єктивна частина методу обумовлена особистістю педагога, викладача, його творчістю, майстерністю; особливостями учнів, студентів, конкретними умовами. Питання про співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в методі вирішене не до кінця: одні автори вважають, що метод є лише об'єктивним утворенням, інші,

навпаки, – творінням педагога. Безперечним є те, що об'єктивна частина дозволяє дидактам розробляти теорію методів, рекомендувати педагогам шляхи їх ефективної реалізації. З іншого боку, саме методи є сферою прояву високого педагогічного мистецтва (Зверева, 2005).

Якщо розглядати класифікацію методів соціальної роботи через спільність – це обумовлено інтегративним характером теорії і практики соціальної роботи. На цій підставі виділяються наступні групи методів соціальної роботи:

1. Загальні (філософські) методи – існують як єдність світоглядної методологічної позиції суб'єкта і об'єкта соціальної роботи в різних видах діяльності. Ці методи визначають шлях, спосіб пізнання і перетворення дійсності, мислення.

2. Загальнонаукові методи – застосовуються в багатьох галузях суспільної діяльності, в тому числі і в соціальній роботі. В даний час найбільш часто згадуються такі загальнонаукові методи, як: метод наукової абстракції; метод аналізу та синтезу; метод індукції та дедукції; метод єдності спільного та особливого; історичний метод; метод пересування від простого до складного; метод єдності якісного та кількісного аналізу; генетичний метод; конкретно-соціологічний метод; метод формалізації; метод аналогії; системно-структурний метод (Беспалько, 1991).

3. Спеціальні наукові методи – специфічні способи пізнання і перетворення окремих сфер суспільного життя, що притаманні тій чи іншій системі знань. Методи соціального впливу, педагогічні, психологічні широко використовуються в соціальній роботі.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що у професійній діяльності соціального працівника, методи та технології є найчастіше способом реалізації діяльності, який, можна сказати, опосередковує мету і результат, задає направленість досягнення оптимального результату. Узгоджена взаємодія системо-утворюючих і структурних компонентів: цілепокладання, комунікативного, мотиваційного є необхідною умовою

успішного функціонування системи професійної підготовки соціальних працівників. Це забезпечує неперервну професійну підготовку, досягнення визначених цілей і результатів професійно-особистісного формування фахівців даної сфери.

У теорії соціальних систем виділяють базові (основні) і спеціальні (похідні) соціальні технології. До базових соціальних технологій відносять технології стратегічного проектування соціального об'єкта чи групи об'єктів.

Спеціальні соціальні технології — різновид тактико-оперативного впливу на соціальний об'єкт: соціальне конструювання, практично-предметне врегулювання відносин і операцій, оптимізація соціальної взаємодії на певному конкретному рівні.

Співвідношення базових і спеціальних соціальних технологій відображається як залежність між технологіями першого і другого рівнів. Технології першого рівня — глобальні соціальні дослідження, розробка фундаментальних дослідних програм, вироблення генеральних моделей, проведення системних соціальних експериментів. Технології другого рівня - вироблення конкретних методик, оцінок і методів.

Як зазначається науковцями, професійна підготовка соціальних працівників – це процес і результат оволодіння цінностями соціальної та соціально-педагогічної діяльності, професійно необхідними знаннями, вміннями й навичками; формування професійно важливих особистісних якостей, які є основою готовності до професійної соціальної та соціально-педагогічної діяльності. На думку Є. Холостової, підготовка фахівців з соціальної роботи – це форми та рівні професійної освіти основної категорії спеціалістів в галузі соціальної роботи.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

1. *Беспалько В. П.* Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1991. – 192 с.

2. *Доэл М., Шадлоу С.* Практика социальной работы: Упражнения и методические разработки для обучения и повышения квалификации социальных работников / Пер. с англ. Б.Ю. Шапиро. – М.: Аспект-Пресс, 1995. – 237 с.

3. *Зверева И. Д.* Проект «Социальное образование в Украине»: перспективы развития социальной работы / социальной педагогики //Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – №5(42). – С. 20 – 23.

4. *Сафронова В. М.* Прогнозирование и моделирование в социальной работе: Учеб.пособ. для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Изд. центр «Академия», 2002. – 192 с.

5. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, О.І. Янкович, З.П. Бондаренко, Т.Л. Лях; Луган. держ. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка; Християн, дит. фонд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: ДЦССМ, 2004. – 266 с.

6. Теорії і методи соціальної роботи: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред.Т.В. Семигіної, І.І. Миговича. – К.: Академвидав, 2005. – 328 с.

REFERENCES

1. *Bespalko V.P.* Slagaemye pedagogicheskoi tehnologii. – М.: Pedagogika, 1991.-192 s.

2. *Doel M, Shadlou S.* Praktika sotsialnoi raboty: Uprazhneniia i metodicheskie razrabotki dlia obucheniia i povysheniia kvalifikatsii sotsialnyh rabotnikov / Per. s angl. B.Yu. Shapiro. – М.: Aspect-Press, 1995. – 237 s.

3. *Zvereva I. TS.* Proekt «Sotsialnoie obrazovanie v Ukraine»: perspektivy razvitiia sotsialnoi raboty / sotsialnoi pedagogiki //Praktichna psikhologiiia ta sotsialna robota. –2002. – №5(42). – S.

4. *Safronova V.M.* Prognozirovaniie i modelirovanie v sotsialnoi rabote: Ucheb.posob. dlia stud. vyssh. ucheb. zavedenii. – М.: Izd. tsentr «Akademiiia», 2002. – 192 s.

5. Sotsialna robota v Ukrayini: Navch. posib. / I.D. Zvereva, O.V. Bezpalko, O.I. Yankovych, Z.P. Bondarenko, T.L. Liakh; Luhan. derzh. ped. un-t im. Tarasa Shevchenka; Khrystyian, dyt. fond. – 2-he vyd., pererob. i dop. – K.: DTSSSM, 2004. – 266 s.

6. Teorii i metody sotsialnoi roboty: Pidruchnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv / Za red.T.V. Semyhinoii, I.I. Myhovycha. – K.: Akademvydav, 2005. – 328 s.

CURRENT TECHNOLOGIES IN PREPARATION OF SOCIAL SPHERE PROFESSIONALS

Summary. The formation of market forms of economic activity caused a number of problems in the Ukrainian society - unemployment, low income, the growth of crime, people with special needs, the crisis of moral principles of a large part of the population. Because in connection with the growth of the material and spiritual needs of man in the process of social division of labor, social work was separated into independent professional activity. An important part of the solution of acute social problems is the professional training of specialists for the sphere of social services that could provide qualified assistance in social adaptation, rehabilitation and self-realization of the individual. Effectiveness of achieving the goal in professional activity requires, first of all, the development of the personality of the social worker himself. And because - the formation of this activity was accompanied by the formation of a professional-personal structure of its subject - a specialist in social work.

Keywords: unemployment; low income; social adaptation; social rehabilitation.